

Programma
DE WATERMOLEN

Activiteiten:

De Watermolen organiseert natuurbelevingstochten op
29 juli en 26 augustus.

U kunt starten tussen 08.00 en 11.00 uur vanuit de Watermolen.

kosten: volwassenen f. 12,50;

kinderen tot 12 jaar f. 7,50

Tentoonstelling:

'Energie en de toekomst'

over de ontwikkeling van duurzame energie

Informatie Bezoekerscentrum de Watermolen aan de
Zijpendaalseweg 24.

Openingstijden: dinsdag t/m vrijdag 9.30 uur tot 16.30 uur

zat. en zon. 12.30 uur tot 18.30 uur, maandags gesloten.

tel. 085 - 450 660

SONSBEEK **ART & DESIGN**

22 juli t/m 10 september:

Pop-art en Strip-art

met werk van Kamagurka, werk uit de collectie

Animation Art Galery Amsterdam; **Fototentoonstelling**
van Alexandra Verburg, Den Haag; stripwinkel in souterrain en

Striptekenwedstrijd voor de jeugd

Informatie: Art & Design, Tellegenlaan 3 (Witte Villa),

Tel. 085 - 512 255 Fax: 085 - 51 23 62

INFOBULLETIN is een uitgave van de Vereniging Vrienden van
Sonsbeek. Het verschijnt viermaal per jaar. Het blad is gratis voor
leden van de Vereniging.

De Vereniging Vrienden van Sonsbeek is een klankbord voor zowel
de gebruikers van het park als de gemeente Arnhem.

Zij stelt zich ten doel daadwerkelijk mee te werken aan de
instandhouding en verfraaiing van de monumentale parken
Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem.

Het lidmaatschap bedraagt minimaal f 20,- per jaar.

Colofon

Uitgave:

Vereniging Vrienden van Sonsbeek

Vormgeving: Kristian Kieft, Amsterdam

Illustraties: Foto Peter Drent (Banieren concert Ronde Weide)

Joop Morsink (tekening molen)

Redactie:

Clementine Brünott

Leslie Leijenhorst

Rina Kraaijestein

Redactieadres:

Onstweddestraat 5

6835 BW ARNHEM

Telefoon/fax: 0 85 - 231 904

Vrienden van Sonsbeek

Zijpendaalseweg 24

6814 CL Arnhem

tel: 085-450660

INFOBULLETIN

ZOMER 1995

jaargang 7, nummer 1

IN DIT NUMMER

Gesprek met wethouder

Voorzitter Jan Vierdag en penningmeester Jan Elissen hebben met wethouder Bloemen gesproken over de communicatie (of het gebrek daaraan) tussen het gemeentebestuur en belanghebbenden bij de parken. De beide heren waren niet ontevreden over de resultaten.

Interview

Leslie Leijenhorst sprak met George Borgman, hoofd afdeling Bossen en Parken van de Dienst Milieu en Openbare Werken. Uiteraard vormde het (vernieuwde) beheer van Sonsbeek, Zijpendaal en GuldenBodem een belangrijk onderwerp van gesprek.

Op de bank

Leslie Leijenhorst stelde dit keer zijn vragen aan Liesbeth Brandt Corstius, directeur van het Gemeentemuseum.

Sonsbeek in de oorlog

Onder diegenen die reageerden op onze oproep om ons te informeren over de rol die Sonsbeek in de oorlog heeft gespeeld, waren twee dames die in Sonsbeek zijn geboren. De een was de dochter van de politiemann die in een van de huizen bij de ingang Apeldoornseweg woonde. De vader van de ander was de beheerder van de bloemisterij. We zijn van plan om hen nog nader te interviewen over het gebruik van het park voor en na de oorlog.

Park Open

Dit jaar organiseerde Hans van Vrijaldenhoven al weer voor de vierde keer Park Open, de zondagmiddagconcerten op de Ronde Weide. Rina Kraaijestein beschrijft hoe het idee ontstond voor de concerten en welke wensen de organisatoren nog hebben.

Anna van Baayen en het moderne Sonsbeek

Anna van Baayen liet in het begin van de 18e eeuw Huis Sonsbeek bouwen. Ze kwam nog eens naar haar landgoed kijken. Echt vrolijk werd ze er niet van zoals blijkt uit het verhaal van Clementine Brünott.

Zwanenzang van een brug

Sonsbeek is een beetje de voortuin van ons redactielid Leslie Leijenhorst. Hij wandelt er vaak. Hij schrok van de toestand waarin de Zwanenbrug verkeerde.

Sonsbeek Art & Design

Rina Kraaijestein zag vele toiletborstels in de Witte Villa waar de inzendingen werden getoond van de HEMA-ontwerpwedstrijd.

GESPREK MET WETHOUDER

BEGIN APRIL STOND HALF ARNHEM OP ZIJN KOP: HET

WORLD LIBERTY CONCERT ZOU MOGELIJK IN SONSBEEK

WORDEN GEGEVEN. OOK DE VRIENDEN VAN SONSBEEK

SCHREVEN EEN PROTESTBRIEF AAN HET COLLEGE.

WE WAREN NIET ALLEEN WOEDEND OVER DE MOGELIJKE

AANTASTING VAN HET PARK MAAR OOK OVER DE HOUDING

VAN HET COLLEGE DAT NIET DE MOEITE HAD GENOMEN

VOORAF DE MENING VAN DE BELANGHEBBENDEN VAN

SONSBEEK TE VRAGEN.

Op 21 april j.l. hebben Jan Vierdag en Jan Elissen daarover gesproken met wethouder Bloemen.

Nog voor de aanvang van het gesprek bood de wethouder zijn excuses aan over deze gebrekkige communicatie. Hij verzekerde onze bestuursleden, dat dit niet nog eens zal gebeuren. Wethouder Bloemen zei deze verzekering namens het hele College te kunnen geven. Hij was verrast over de vele reacties waaruit blijkt hoezeer de Arnhemmers zich met Sonsbeek verbonden voelen. In de toekomst zal het gemeentebestuur deze ervaring gebruiken om elke aanval op de monumentale parken af te slaan. De vereniging is tevreden met deze verklaring.

De rest van het gesprek ging onder meer over het komende jubileum van Sonsbeek. Het College heeft nog geen vaste plannen over de viering. Bij de organisatie zullen de Vrienden zeker worden betrokken. Binnenkort zal een beleidsgroep worden opgericht waarin onder andere de monumentenafdeling en de dienst MOW vertegenwoordigd zullen zijn. Voor de financiering van het feest zal veel tijd en aandacht aan fondsenwerving worden besteed. Daarna kan een programma worden opgesteld. De heren Vierdag en Elissen hebben duidelijk gemaakt dat onze vereniging een actieve rol in de organisatie wil spelen. De heer Bloemen zal daarmee rekening houden bij de instelling van een werkgroep.

George Borgman:

**"Zonder een
beheerplan kom je
nooit tot uitvoering."**

EEN STIL ZANDWEGGETJE IN HET NOORDWESTELIJKE DEEL VAN DE ARNHEMSE BOSSEN LEIDT NAAR HET KANTOOR VAN GEORGE BORGMAN. VANUIT ZIJN RAAM HEEFT HIJ UITZICHT OP VELDEN AFGEZOOMD MET DICHT EN DONKER LOOFWOD. NAAST HET RAAM HANGT EEN SPREUK VAN LOESJE: "EEN WIJDE BLIK VERRUIMT HET DENKEN." WIE HAD HET KERNACHTIGER KUNNEN OMSCHRIJVEN. LESLIE LEIJENHORST SPREEKT MET GEORGE BORGMAN OVER HET BEHEERPLAN, SONSBEEK 100 JAAR EN CREATIEF OMGAAN MET FINANCIËLE EN NATUURLIJKE MIDDELEN.

George Borgman is sinds 1 januari 1995 hoofd Bossen en Parken. Daarvoor was hij beheerder Bossen en Natuurgebieden. Door een reorganisatie van de sectoren Water en Wegen, en Natuur en Stedelijk Groen zijn de bossen en natuurgebieden overgegaan naar een afdeling Bossen en Parken die nu valt onder de sector Stadsbeheer. Natuurgebieden mogen dan een ander karakter hebben dan parken, ze liggen elkaar bij het beheer absoluut niet in de weg.

Wat is de achterliggende gedachte bij MOW geweest om parken en bossen bij één beheerder onder te brengen?

"Enerzijds is dat een praktische oplossing. Doch de belangrijkste reden ligt in nieuwe wijze waarop de wijken beheerd gaan worden. In die constellatie wordt het moeilijk om vrij grote parken (LL.: in totaal 125 ha.) bij één wijk onder te brengen. En die parken te verdelen over de drie aangrenzende wijken (LL.: Burgemeesterskwartier, Binnenstad en Sonsbeekkwartier Zuid-St. Marten) lijkt evenmin een geschikte oplossing. Daarom is de voorkeur gegeven om de parken bij één afdeling onder te brengen. Bovendien speelt het bijzondere karakter van de parken een rol. Het zijn niet zo maar parken. Ze vormen het groene hart van Arnhem. Goedbeschouwd, beheren we de as van de hoge droge zandgronden naar de natte kleigronden. Daar tussenin liggen de drie monumentale parken."

De parken in en om Arnhem verschillen onderling sterk van karakter. Er zijn oude en nieuwe, grote en kleine, 'natte' (Meinerswijk) en 'droge' (Gulden Bodem), wijk- en grote stadsparken. Hoe wordt het beleid voor deze grote verscheidenheid opgesteld?

"Voor de hoofdlijnen en aspecten die veel parken hebben kun je prima algemeen beleid uitwerken. In het geval van de (monumentale) parken heb je één uitgangspunt, één centraal lint: het historische beekdal. Formeel ontbreekt weliswaar water in Gulden Bodem, maar dat grenst aan Zijpendaal dat wel deel uitmaakt van die erosiegeul. Verder heb je allerlei wegen en paden die leiden naar zaken die daar een relatie mee hebben: de waterval en de watermolen, en de vijvers. In de beheervisie zijn de uitgangspunten per park nader uitgewerkt. Accenten per park kunnen best verschillen."

Kun je een paar van die accenten noemen?

"Je kunt bijvoorbeeld denken aan recreatiemeubilair. Kies je overal voor dezelfde banken? Voor kleine of grote, mooie of

minder mooie banken. De bankenlijn is een karakteristiek aandachtspunt voor de monumentale parken. Langs karaktervolle plaatsen in de cultuurhistorische kerngebieden staan klassieke lattenbanken. Waar die in de loop der tijd ten dele zijn vervangen door moderne banken – bijvoorbeeld met cémenten elementen – worden die weer vervangen door de eerder genoemde lattenbank. Terwijl in de bosgedeeltes zogenoemde bosbanken, gietijzeren voeten van een "boomtakmodel" en twee planken, worden geplaatst. Alle andere banken zullen op termijn verdwijnen. We moeten terug naar twee stijlen."

Op welke wijze worden de Vrienden van Sonsbeek bij het beheer van de drie monumentale parken betrokken? Wordt de vereniging alleen op de hoogte gehouden van de plannen, of mag zij ook tussen voorgestelde door MOW opgestelde maatregelen kiezen?

"De contacten tussen de vereniging en de beheerder moet je veel meer zien als een soort wisselwerking. Het is niet zo van: de één doet dit en de ander dat. De vereniging kan op verschillende niveau's invloed uitoefenen. Wat het beleidsniveau betreft heeft zij dat gedaan bij het opstellen van de beheervisie. Op het meer dagelijkse beheerniveau is dat een kwestie van elkaar weten te vinden en elkaar weten in te schakelen. Ik denk dat het belangrijker is dat er overeenstemming is over bijvoorbeeld de beelden in het park of het herstel van de zichtassen dan daadwerkelijk beheertaken op zich te nemen."

Borgman vraagt zich af of de leden zich ook daadwerkelijk moeten bezighouden met het uitvoerende werk. "Gebleken is namelijk dat het mobiliseren van de leden nogal wat moeite kost. Ik denk dat het beheer dan ook meer wordt gesteund door een goede dialoog. Het is prima als er vrijwilligers zijn die willen meedoen, bepaalde taken willen oppakken of een voorbeeldfunctie willen geven. Maar mankracht hebben we niet echt nodig. We zijn misschien onbemannend, maar technisch niet on(der)bemand." Hij ziet verder voor de vereniging een belangrijke taak in het uitdragen van de karakteristieke kwaliteiten van het park liggen.

Wie heeft het laatste woord? Als het beheer binnen het officiële budget blijft, is dat dan MOW, de gemeente of de bevolking van Arnhem, vertegenwoordigd door de Vrienden?

"Dat is een samenspraak."

Worden ook andere organisaties bij het platform betrokken? Ik denk aan het IVN, de Watermolen, de wijkverenigingen uit de omliggende wijken, de bedrijven in en rondom de parken?

"Voor het opstellen van de beheervisie is een klankbordgroep in het leven geroepen. Bij het vaststellen van de beheervisie is die weer ontbonden. Iedere organisatie of individu – zonder aanzien des persoons kan direct contact opnemen met de beheerders."

Over een kleine vier jaar bestaat Sonsbeek als stadspark 100 jaar. Op welke wijze is de gemeente actief aan het denken over het 100-jarig jubileum van Sonsbeek als stadspark?

"De gemeente heeft een soort werkgroep in het leven geroepen waarin de twee wethouders Bloemen (Milieu) en Lenferink (Monumenten), Elisabeth Fleuren (directeur MOW), Gerard Vollenberg (sectorhoofd Stadsbeheer waaronder Bossen en Parken vallen), Jan Wessels (Stadsontwikkeling, houdt zich onder meer met monumenten bezig), Christine Paris (stadsecoloog en "moeder van de Sonsbeekvisie") en ikzelf zitting hebben. Doel is om zowel middelen voor de uitvoering van de Sonsbeekvisie te vinden als te bespreken op welke manier we inhoud kunnen geven aan de viering van Sonsbeek

100 jaar in 1999. Er zijn inmiddels allerlei lijnen uitgezet naar Europese fondsen en stichtingen (LL: zoals Europa Nostra). Via verschillende kanalen hopen we subsidies en sponsoring los te krijgen. Het aardige van het uitvoeringsplan is dat het een soort kaartspel is. Allerlei particulieren en organisaties kunnen kaarten trekken en zo heel makkelijk een deelprojectje 'adopter' Er is al een aantal mensen die zo'n kaart heeft getrokken. Aan veel deelprojecten zijn relatief lage bedragen verbonden. Deze variëren van f 1.000, tot bijvoorbeeld f 70.000 voor de technische reconstructie van de brug-, stuw- en waterwerken of f 245.000 voor het herstel van de vijverranden. De grootste post komt voor rekening van de herinrichting en verplaatsing van de midgetgolfbaan en de historische tuin (1,5 miljoen gulden). Maar over de verplaatsing van de midgetgolfbaan is nog geen definitieve overeenstemming bereikt.

Tijdens de jaarvergadering heb je gezegd dat erosiebestrijding prioriteit heeft. MOW zou hiervoor zowel oude als nieuwe technieken gebruiken. Waaruit bestaan deze methoden? En hoe is die erosie ontstaan?

"Vroeger werd alle blad geruimd in Sonsbeek. Als je oude foto's bekijkt, zie je bos met een kale bodem. Daar is men zo'n 20 tot 25 jaar geleden mee gestopt. Sinds die tijd laten we veel meer blad liggen. Je moet je voorstellen dat de bovenlaag vrij fragiel is. Als die door veel mensen wordt betreden dan zie je snel erosie ontstaan. En die is de afgelopen 10 à 15 jaar dan ook hand over hand toegenomen. Vroeger werd er ook wel eens een paadje afgestoken, maar toen liep er regelmatig een bos- of parkwachter langs. Die tijd is voorbij. Overal waar illegale paadjes zijn ontstaan, spoelen de hellingen weg. Vooral in Sonsbeek is de situatie ernstig."

Zoals de stormvlakte aan de noordzijde van Sonsbeek vlakbij de Boerderij?

"Ja, we beginnen met het afsluiten van een aantal paden."

Hoe sluit je die af?

"Met takken. Op die manier proberen we de mensen opnieuw te geleiden. Dat is een gewenningsproces. In sommige gevallen zullen we de paden legaliseren. Maar we gaan ervan uit dat we alle illegale paadjes kunnen sluiten. Sinds 1983 zijn de parken opengesteld volgens de regels van de Openstellingsregeling (LL: denk aan de bekende groene bordjes). In de monumentale parken staat dat nauwelijks aangegeven. Vrije toegang op wegen en paden houdt echter niet in dat je wildwissels of erosiegeultjes, die op een pad lijken, gaat belopen. We hopen dat eind van dit jaar overal van die bordjes zijn geplaatst."

Sonsbeek is door de vroegere eigenaren ingericht als Engels landschapspark. Als zodanig staat Sonsbeek ook op de monumentenlijst. Wat wordt nu als ijkpunt genomen bij de restauratie. Zoals de gemeente het park 100 jaar geleden heeft aangetroffen? Een gemiddelde van de huidige en de vermoedelijke vroegere toestand? Of wordt het beschikbare budget als uitgangspunt genomen en kijkt men hoe daarmee van het huidige Sonsbeek zoveel mogelijk het landschapspark zoals dat toen was kan worden nagebootst?

"Onze taak bestaat in eerste instantie uit puinruimen. Afrekenen met het troegerige beeld. Dat klinkt misschien een beetje onaardig. Daardoor krijg je een andere aanblik. Het is verrassend om te zien dat mensen zich daardoor nu al anders gaan gedragen. Zo maaien we op strategische plaatsen, plekken waar bij mooi weer veel mensen liggen, meer. Daar laten mensen nu veel minder rotzooi achter. Mensen vertellen ons dat het zo schoon is in het park. Terwijl ze daar eigenlijk

zelf voor zorgen. Verder gaan we aantal zichtassen herstellen. Onlangs hebben we dat bij de Belvédère gedaan. Deze zomer worden nog een aantal eenvoudige zichtassen hersteld. En we gaan gewoon goed rondkijken hoe het park in elkaar zit. Delen van het park die zijn vervallen, gaan we herstellen."

"We proberen waar mogelijk een cultuurhistorisch herstel na te streven. Doch dat hoeft niet noodzakelijkerwijs historisch verantwoord te zijn. Wellicht wat rauw geformuleerd. Het moet ogen zoals het was. Er is geen sprake van restauratie in de stricte zin. Als we zouden willen dat het beeld van honderd jaar geleden terugkomt, dan hoeven we eigenlijk niets te doen. Honderd jaar geleden verkeerde het ook in een zeer verwaarloosde staat. Ik heb uit het overnamecontract uit 1899 begrepen dat de gemeente het park heeft gekocht om reden dat het zo slecht werd onderhouden."

Maar de zichtassen bijvoorbeeld waren meer open?

"Ja, maar een stuk natuurlijke ontwikkeling moet kunnen plaatsvinden. In een aantal gevallen zullen er zeker een aantal bomen worden geveld om zichtassen te herstellen. In die zin gaan we dus wel terug. Besef goed dat de beukenbossen louter dienden als brandstofvoorziening. Het decor lag direct rondom de Villa. Dat willen we zoveel mogelijk herstellen. In ieder geval willen we de geïnteresseerde wandelaar het gevoel geven dat je weer in dat decor van toen rondloopt. Aan het bosgedeelte hoeven we niet zoveel aandacht te besteden. Dat kan best even wachten. Dat is hoogstens een kwestie van sturend optreden." Borgman noemt een voorbeeld. "Waar verkeerde boomsoorten de overhand krijgen, moeten we ingrijpen. Zo moet er in Zijpendaal nodig wat gebeuren aan de grove denbossen. Die worden helemaal ingepakt door de Amerikaanse eiken en beuken. Verder wordt het hallenbos in Sonsbeek gehandhaafd en worden markante bomen beter in beeld gebracht. Het opruimen van dood hout gaat geleidelijk aan."

De vereniging is nogal geschrokken van de opmerking van Hartogh Heys dat er geen geld is voor de uitvoering van het beheerplan. Hij zei dit naar aanleiding van de plannen om het World Liberty Concert in Sonsbeek te houden. De opbrengst daarvan had moeten dienen om de uitvoering van het beheerplan monumentale parken te bekostigen. Is het niet een wat vreemde gang van zaken om eerst voor veel geld een plan op te laten stellen om het daarna in de kast te laten liggen? En is het niet jammer van het enthousiasme waarmee velen zich hebben ingespannen om er een goed plan van te maken? Is de gemeente niet verplicht om dit officiële monument zo goed mogelijk te verzorgen en onderhouden en daarvoor dan ook geld beschikbaar te stellen?

"Ik zie dat als het risico van het opstellen van een beheerplan. Je hebt beheerplannen nodig, anders kan de beheerder niet aan het werk. Zeker bij een gebied dat door de monumentale parken wordt gevormd waar zoveel belangen spelen moet de zaak goed zijn geformuleerd. Bij een beheerplan hoort ook geld en keuzes. Nieuw beleid, nieuw geld." Borgman heeft de overtuiging dat er onderweg nog nieuwe potjes worden gevonden of andere financiële bronnen aangeboord. "En verder gaan we steeds zorgvuldiger om met gevallen bomen. De parken hebben een rijke verscheidenheid aan boomsoorten. Veel van die bomen zijn goud geld waard. Het hout is veelal van goede kwaliteit en wordt vaak verkocht aan ambachtelijke bedrijfjes zoals meubelmakers en beeldhouwers. We gaan geen bomen kappen omdat ze een kapitaalje opleveren. Doch als ze spontaan het loodje leggen, gaan we daar slim mee om. De tering naar de nering zetten, blijft aan de orde van de dag."

Leslie Leijenhorst

OP DE BANK

IN DE RUBRIEK OP DE BANK LATEN WE ELKE KEER EEN ANDERE MIN OF MEER BEKENDE ARNHEMMEER SYMBOLISCH PLAATSNEMEN OP DE DOOR DE VRIENDEN AAN HET PARK GESCHONKEN BANK. DEZE KEER PRAAT LESLIE LEIJENHORST MET LIESBETH BRANDT CORSTIUS, DIRECTEUR VAN HET GEMEENTEMUSEUM ARNHEM.

Hoe belangrijk zijn park Sonsbeek en de andere monumentale parken voor u?

“We komen er regelmatig. Met ‘oude moeders’ om er te wandelen en op een bankje te zitten. Met neefjes en nichtjes zodat ze kunnen spelen rond de waterval. Ook buitenlandse gasten die we regelmatig over de vloer hebben, nemen we er mee naar toe. Die mensen kijken de ogen uit hun hoofd. Koeien midden in de stad. Zoiets krankzinnigs hebben ze nog nooit gezien. Bij mooi weer kun je bij de Chinees op het terras zitten. En vergeet niet alle culturele activiteiten zoals de beeldtentoonstellingen, de Villa en de projecten rond de Belvédère.”

Was de aanwezigheid van de parken voor u van doorslaggevende aard om dit huis te kopen?

“Nee,” zegt ze heel stellig. “We zochten een gezellig, oud huis. Ik wilde dicht bij het station en bij het museum zitten. En het aangename toeval wilde dat er rondom de parken zo veel van die fraaie eeuwwisselingshuizen stonden, waarna we op zoek waren. Nu kijken we vanuit onze slaapkamer op Sonsbeek.”

Wat vindt u de mooiste of leukste plek in de monumentale parken? En waarom?

“Door het beeld van Sigurdur Gudmundsson heb ik de Gulden Bodem leren kennen. Dat vind ik een hele bijzondere plek. Zijpendaal heeft altijd een bijzondere aantrekkingskracht gehad vanwege die gekke beelden van die dames, die nu weer aan de singels staan. Bijna onwezenlijk. Sonsbeek ken ik het langst. Toen ik nog kind was, kwamen we al naar de eerste beeldtentoonstellingen kijken. In Sonsbeek spreekt die grote contrasten me het meest aan. Die wonderlijke mix van allerlei culturen en leeftijden. De allochtonen die er picknicken, balspelende kinderen, mensen die hun hond uitlaten, ouderen die wandelen.”

Hoe vaak komt u in het park, de parken?

“Gemiddeld een keer per week. Of mag ik al die keren dat ik van het museum langs de Zijpendaalseweg naar huis wandel dat doe ik namelijk heel bewust ook meerekenen, want dan krijg je een heel ander antwoord.”

Als u iets in het park zou mogen veranderen. Wat zou u dan doen?

“Laatst viel me op dat de grote vijver zo vies was. Er dreef zwerfvuil, vooral aan de randen, en het stonk. Wellicht zou die eens uitgedregd moeten worden.”

Bent u lid van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek?

“Nee, maar je verhaal heeft me wel enthousiast gemaakt. Maak me maar direct lid. Ik wist niet dat jullie bestonden.”

SONSBEEK IN DE OORLOG

*Ervaringen van twee dames
die in Sonsbeek hebben gewoond.*

De een werd in 1933 midden in Sonsbeek geboren. Haar ouders beheerden de bloemisterij die lag op de plaats waar nu de midgetgolfbaan ligt en waar de werkgroep Historische tuin zo graag weer een nieuwe tuin ziet verrijzen.

De familie beschikte over een grote moestuin en fruitbomen. De vruchten daarvan werden op stam verkocht.

Tijdens de oorlog was de tuin ‘overbevolkt’ want er waren niet minder dan 60 Duitsers ingekwartierd. In de tuin werden kazematten opgericht zodat van buitenaf niets te zien was.

Na de Slag om Arnhem zijn de bewoners geëvacueerd naar Beekbergen. Toen ze weer naar Arnhem konden terugkeren hebben Canadezen eerst het terrein flink schoongemaakt. Het bleek dat huis en tuin volgestopt waren met boobytraps.

In een van de huisjes bij de ingang aan de Apeldoornseweg woonde een politiemans en zijn gezin. Zijn dochter heeft nog de beste herinneringen aan het Sonsbeek van haar jeugd. Je had alle geneugten van de stad en de mogelijkheden van een buitenkind. Lekker spelen in het park.

Het Hotel (zoals alle oudere Arnhemmers het huis noemen) was heel deftig. Er kwamen heel belangrijke mensen logeren zoals minister-president Colijn, die met een auto of rijtuig van het station werd afgehaald. Haar vader was, zoals dat heette een ‘goede’ politiemans en had het zeker niet makkelijk. Zij herinnert zich dat hij op een avond zat te huilen omdat hij opdracht kreeg joden op te halen, die naar het concentratiekamp moesten.

Ook deze familie moest in 1944 hun veilige huis verlaten. Onderweg zagen zij dat oude mensen op handkarren werden geladen en zo over de Apeldoornseweg reden. Zelf kwamen ze in Beekbergen terecht.

Voor de oorlog werden veel activiteiten in het park georganiseerd. Sonsbeek was toen het bruisend middelpunt van de stad. Over die activiteiten willen we nog een uitvoerig gesprek met beide dames voeren.

RK

STICHTING PARK OPEN EEN GOEDE "VRIENDIN" VAN SONSBEEK

PARK OPEN HEEFT EEN LANGE VOORGESCHIEDENIS. EEN KWART EEUW GELEDEN KENDEN WE POP IN SONSBEEK EN VOOR DE VIERING VAN HET 750-JARIG BESTAAN VAN ARNHEM WERD DE STICHTING SONSBEEK OPEN OPGERICHT DIE TOEN EEN AANTAL CONCERTEN ORGANISEERDE. TIEN JAAR LANG LEIDDE DEZE STICHTING EEN SLUIMEREND BESTAAN, TOT HAAR VIJF JAAR GELEDEN MET TWEE PROEFCONCERTEN NIEUW LEVEN WERD INGEBLAZEN. DE BELANGSTELLING WAS ZO GROOT DAT DE ORGANISATOREN HET EEN JAAR LATER AL AANDURFDEN EEN VOLLEDIG PROGRAMMA TE BIEDEN. NMIDDELS IS DE NAAM VAN DE STICHTING VERANDERD IN PARK OPEN. NU, NAVIER JAAR LATER, ZIJN DE ZONDAGSE 'RONDE-WEI-CONCERTEN' AL EEN TRADITIE, DIE ELKE WEEK EEN PAAR DUIZEND BELANGSTELLENDEN TREKT.

WIE PARK OPEN ZEGT, ZEGT HANS VAN VRIJALDENHOVEN OF, HANS VRIJ, ZOALS HIJ MEESTAL WORDT GENOEMD. HIJ IS DE DRIJVENDE KRACHT ACHTER DE CONCERTEN. HIJ ZOEKT DE BANDS UIT, VOERT BESPREKINGEN MET SPONSORS EN DE GEMEENTE.

RONDE WEIDE, DE IDEALE PLEK

Toen het idee ontstond om concerten in Sonsbeek te organiseren, werd meteen aan de Ronde Weide gedacht, een ideale plek, ook historisch gezien. In het begin van de eeuw werden hier immers al toneelvoorstellingen gegeven. Die plek werd nog idealer toen de gemeente de wei opknapte en van een podium voorzag. En de trappen naar de Belvédère herstelde.

GRATIS GENIETEN

Dankzij bijdragen van hoofdsponsor NUON, Arnhem Promotion en de gemeente Arnhem hoeft er geen entree geheven te worden. Iedereen kan dus gratis van de muziek genieten. De kinderen kunnen zich amuseren op het springkussen.

BIJDRAGEN VAN ARNHEMSE KUNSTENAARS

Ook de plaatselijke kunstenaars lieten zich niet onbetuigd. Zij maakten de, door bedrijven aangekochte, banieren die de weide tijdens de concerten versieren. De opbrengst komt geheel ten goede aan de stichting Arnhem Open want de kunstenaars vragen geen geld voor deze kunstwerken. Arno Arts voorziet ze, ook al gratis, van het logo van het aankopende bedrijf.

Dit jaar zijn de banieren gemaakt door Annelies van de Akker, Judith Stolker, F.E. v.d. Weide, Danny Jacobs en Eugène Terwindt.

GOEDE SFEER BIJ WISSELEND AANBOD

De sfeer tijdens de concerten is weldadig en de muziek gevarieerd. De ene week is er popmuziek, de andere week licht klassiek. Begin juli traden buitenlandse koren op en ook het Jordaanlied wordt niet geschuwd. Tussen publiek en muzikanten bestaat een plezierige wisselwerking en voor veel Arnhemmers is de Ronde Weide op zondagmiddag een ontmoetingsplaats.

Hans Vrij is bijzonder in zijn nopjes met het huidige parkbeheer. Het park ziet er netter uit en dat heeft een goede uitwerking op het publiek, dat naar zijn gevoel minder rommel achterlaat dan in voorgaande jaren.

De medewerking van de dienst Milieu en Openbare Werken is heel goed. De mobiele toiletvoorziening is een grote verbetering.

NOG VEEL WENSEN

Zijn er dan helemaal geen wensen meer?

Zover is het nog lang niet. De kosten van de concerten zouden een stuk minder worden als er een permanente stroomvoorziening naar het podium zou zijn en de overkapping daarvan niet meer zou moeten worden gehuurd. Een goede dansvloer zou ideaal zijn. Ook zou de stichting Park Open meer mogelijkheden willen hebben voor kindertheater. Nu is er een springkussen voor de kinderen, die daar weliswaar een dankbaar gebruik van maken, maar er zou veel meer kunnen gebeuren. Gelukkig is er wel enige belangstelling bij het bedrijfsleven.

Zo is bijvoorbeeld de Junior Kamer bezig de mogelijkheden te onderzoeken om relaties en leden een of meer nodige voorzieningen tegen een schappelijke prijs te laten maken.

EINDFEEST

De concerten duren tot eind augustus. Op 3 september is er een daverend eindfeest. Het programma staat nog niet vast maar dat het 'onvergetelijk' wordt, is wel zeker.

RK

Een verrukkelijke voorjaarsmorgen in Sonsbeek. Een roofvogel-echtpaar steekt tegen de felblauwe lucht af en wiekt in hun majestueuze vlucht boven het nog teergroene kleed waarin de bomen zich hullen. De prille zonnestralen tiktakkelen op de frêle blaadjes, die zachtjes ritselen onder deze streling.

Plotseling gaat er een nerveuze trilling door de bomen, die doorgang verlenen aan Jacoba van Baayen, voor wie architect Viervant in het begin van de achttiende eeuw huis Sonsbeek ontwierp.

Ze is zeer verbaasd maar blij verrast dat ze in haar oude landgoed is teruggekomen. Ze ziet haar 'huys' dat veel groter blijkt te zijn, dan zij het achterliet; haar ogen dwalen rond en langs de villa en zien al die prachtig uitgegroeide bomen, waarvan zij er zelf nog enige heeft laten planten.

Ze hoort het twinkelen der vogels en geniet van de weelderigheid en diversiteit van bomen, struiken- en bloemensoorten, die latere generaties aan het park hebben gegeven.

Steeds nieuwsgieriger loopt zij door naar de Zwanebrug waar de Sonsbeekmolen, een korenmolen, stond. Ze weet niet dat baron Van Heeckeren van Enghuizen, een latere eigenaar van de villa, deze molen in 1822/23 heeft gesloopt. Evenals hij de Gelderse molen, een oliemolen, heeft opgeofferd voor de grote waterval, ter verfraaiing meende hijzelf - van het landschap.

Ze zoekt de papiermolen, de molen van Naberman, ongeveer in 1700 gebouwd, en ge-

noemd naar één van de molenaars. Deze molen was bekend om zijn witte papier, verkregen uit het op deze hoogte nog zuivere water van de Jansbeek, maar reeds na 80 jaar afgebroken. Hij stond aan de zandweg die langs de herberg de Teerplaats liep (nu Parkweg). Maar ze moet opzij springen voor een vreemde koets zonder paarden, die met ontzagwekkende vaart tussen beide parken snelt. Geschrokken keert ze terug op haar schreden en is danig van streek. Maar bij het zien van de Witte Watermolen, lijkt het leven weer in orde.

Gedreven loopt ze verder en passeert de villa, háár villa. Ze aarzelt en drukt met haar vingers haar oren dicht. Ze nadert de Sonsbeekweg en wordt overstelpt door het luidruchtige verkeer. Moedig, maar ten prooi aan grote verwarringen door al deze indrukken, kiest ze de voor haar meest veilige weg: ze stijgt boven het voortijlende verkeer uit en landt op het Bothaplein, vroeger behorend tot het park. Dáár stond de Prümmermolen, een korenmolen en gift van de abdijs van Prüm in de Eiffel. Rond 1600 werd deze omgebouwd tot pelmolen, waarmee bedoeld wordt, dat hij pelstenen, vervaardigd uit zandsteen heeft gekregen. Deze stenen, vrij groot van formaat en zwaar, draaiden zeer snel rond in een blikken kuip, voorzien van vele gaatjes voor het vermalen van graan, gerst en haver. Ze is ontgoocheld: deze molen is ook verdwenen (1900). Ze richt haar blik naar de

Sonsbeeksingel, want daar was de St. Jansmolen. Eertijds een korenmolen, omgebouwd tot grijspapiermolen, omdat met het vervuilde water van de St. Jansbeek geen mooier papier te maken was. Midden 18e eeuw is hij omgebouwd tot eek- en korenmolen. De raderen zijn voor dit doel gescheiden aangebracht om de maalstoelen onafhankelijk te laten draaien: één voor eek, bestemd voor het looien der huiden en één voor het malen van koren. Wat Anna niet weet, is dat de molen niet is gesloopt maar in 1820 door brand ten gronde ging.

Ontmoedigd en eigenlijk vol tegenzin zet ze haar pelgrimage voort. Ze vliegt over de spoordijk en de binnenstad naar de plaats waar ze de binnenmolen verwacht te zien. Deze stond op de Bovenbeekstraat tegenover het Burgerweeshuis. De kaartenmaker Nicolaas van Geelkercken noemde deze omgeving "t Lant van der Merckt"

De molen werd gebruikt als korenmolen, maar had tevens de verplichting het water van de St. Jansbeek schoon te

houden. Dit water, komend uit het beekdal voerde naar de Looierijgracht en de Capitalegracht, waar het via het sluisje bij de Bisschops-poort in de Rijn uitmondde. In de 19e eeuw werd de molen omgebouwd tot eek- en runmolen omdat rondom dit bouwwerk vele leerlooiers hun ambacht uitoefenden. Na 280 jaren trouwe dienst ging de molen meedogenloos tegen de grond om plaats te maken voor vreugdeloze, ziellose gebouwen.

Jacoba is diep geroerd;

ze vindt niets terug. Nerveus zigzagt ze boven de stad op zoek naar de slijpmolen, gelegen op de kruising van de Langstraat en de Vossenstraat, nu Molenkom genoemd. Het stadsbestuur had in de 17e eeuw deze molen speciaal laten bouwen voor een aantal 'klingmaekers' uit Solingen, die zich binnen de muren van Arnhem hadden gevestigd. Hoewel de St. Jansbeek intussen op deze plaats tot een vervuild stroompje was geworden, konden deze ambachtslieden er toch nog voldoende kracht aan ontleen om de blaasbalgen en de slijpstenen voor hun smidsvuren in gang te houden.

Of Jacoba van Baayen de zogenoemde "Hertogelijke" watermolen, gelegen bij de Waalse Kerk, achter de Schouwburg, heeft gekend weten we niet. Bronnen hierover ontbreken en Jacoba zelf spreekt niet en zoekt deze molen evenmin. Ze vliegt terug naar Sonsbeek, haar landgoed en haar huys om haar evenwicht terug te vinden in deze vredige omgeving. Ze luistert naar de bomen, de vogels, het kabbelende water en het snateren van de eenden. Daarna stijgt ze op, als was ze Mary Poppins, werpt nog een laatste liefdevolle blik over haar vroegere eigendom en verdwijnt boven de wolken naar waar vandaan ze is gekomen.

Clementine Brünott

(Gegevens over de molens zijn ontleend aan een typoscript van Joop Morsink uit 1992.)

ZWANEZANG VAN EEN BRUG

Op het nummer van het winterbulletin stond een sfeervolle foto van de Zwanenbrug, vlakbij het Sonsbeekpaviljoen. Een van de mooiste kleinoden uit Sonsbeek. Die foto dateert uit de begintijd. De oorspronkelijke brug werd rond 1900 vervangen door de fraaie Zwanenbrug. Tegelijkertijd werd hij van 2,5 naar 6 meter verbreed om de houtafvoer met de wagens vanuit het park te vergemakkelijken. Sonsbeek had toen nog een echte houtvesterij. Een andere reden zou zijn geweest om de koetsen makkelijker bij de theeschenkerij te laten komen. Het Jugendstil-ontwerp wordt toegeschreven aan de Arnhemse smid Traanboer.

De Zwanenbrug is, maar vooral ook was, een geliefd foto-object. Vooral toen Arnhem nog het echte Haagje van het Oosten en een geliefde vakantiebestemming was. Arnhem kende in die tijd een groot aantal sfeervolle hotels waaronder het sjeke hotel gehuisvest in de Witte Villa. Een wandeling door het Sonsbeekpark - met of zonder gids - was een hoogtepunt van de vakantie in Gelre's hoofdstad. Een vriendin uit Wassenaar heeft nog altijd een foto in haar familiealbum van toen ze als klein meisje hier op vakantie was en met haar moeder op de Zwanenbrug poseerde. En die is de veertig nog niet eens gepasseerd. Onlangs was ze er weer. De teleurstelling was groot. De brug was in verval geraakt.

Mij was het ook al meerdere keren opgevallen. Zo van een afstand lijkt de staat waarin dit juweeltje verkeert mee te vallen. Maar je hoeft geen bouwtechnicus te zijn, om te zien dat de noodklok moet luiden. De toestand is erbarmelijk, en verslechtert in

snelteinvaart. De laatste verfbeurt lijkt louter een cosmetische operatie. Een beetje in de trant van: "Wat niet ziet, dat niet deert?" De kleuren wit (van de vederdos), oranje en zwart (van de snavel en de ogen) en groen (het omringende hek) zijn hersteld. Maar wie goed naar de brug kijkt, ziet dat onder de laag verf een aantal delen van het grillige smeedwerk al ernstig waren gecorrodeerd. Grote delen van het hek aan de noordzijde zitten al weer onder een algenlaag. Mos heeft de zuiltjes in de loop der jaren aangevreten. En een van hen staat los op zijn voetstuk. Eén aanrijding in de verkeerde richting met een auto of vrachtwagen en de zuil sterft een droeve verdrinkingsdood. Was het niet slimmer geweest de brug eens goed te gritstralen en te plamuren? Of misschien nog beter: grondig te restaureren? Hoe langer er wordt gewacht, hoe hoger de kosten zullen bedragen. En de vraag is of de schade dan nog wel op een verantwoorde wijze te herstellen is.

Een goede opzichter met hart in zijn donder had allang aan de bel getrokken. Hoe creatief MOW ook allerlei zaken met de beperkte middelen ter hand neemt in de monumentale parken. De juiste prioriteiten lijken soms zoek. De Tellegenbank wordt in een zogenoemd 'natuurgrijs' overgeschilderd als wapen in de strijd tegen graffiti. Het resultaat is onluisterend. Her en der worden zichtsjes en -assen hersteld of in onbruik geraakte visvijvers opgeruimd. Stuk voor stuk minder dringende 'levensbedreigende' situaties, dunkt me. Echter de zwanen lijken aan hun lot te worden overgelaten. Wie laat hen weer in volle glorie herrijzen? De noodklok luidt! (LL).

Toiletborstels

De HEMA organiseert eens in de zoveel jaar een ontwerpwedstrijd voor huishoudelijke gebruiksvoorwerpen. Enige jaren geleden ging het om fluitketels. Deze keer was het onderwerp de toiletborstel. Tot nu toe zagen deze er alle min of meer eender uit: een borstel aan een steel, die in een houder gehangen kon worden.

Ook de meeste inzendingen zijn niet aan dit principe ontkomen. Wel waren er veel originele uitvoeringen. Zo kreeg de WC-eend een vriendje in de vorm van een soort WC-gans.

Slechts één van de ontwerpers (de winnaar) heeft een uitlopende spiraal aan een steel gemaakt, die nog het meest lijkt op een ouderwetse slagroomklopper.

Pop-art en Strip-art

Van 22 juli tot 10 september presenteert Art & Design werk van diverse pop-art kunstenaars waaronder Kamagurka.

Deze tentoonstelling omvat ook foto's van 58 striptekenaars die gemaakt werden door de Haagse fotografe Alexandra Verburg. In het souterrain komt een stripwinkel. Verder is er een striptekenwedstrijd voor de jeugd.